

Türkiye’de Çevresel Etki Değerlendirme Mevzuatındaki Değişimler

Emine Su Turan^{1*}, Esra Deniz Güner²

¹Çukurova Üniversitesi, Mühendislik-Mimarlık Fakültesi, Çevre Mühendisliği Bölümü, 01330 Balcalı, Adana.

Özet

Çevresel Etki Değerlendirme (ÇED) çalışmaları günümüzde gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerde gerek yasal, gerekse uygulama olarak yerini almışken, ülkemizde ise 1983 yılında yürürlüğe giren Çevre Kanunu’nun 10. maddesi ile yasal statüye kavuşmuştur. Çevre Bakanlığı’nın teşkilatlanmasından sonra 07 Şubat 1993 tarihinde yönetmelik olarak uygulamaya geçirilmiştir. ÇED’in ülkemizde yeni olması sebebiyle uygulamada ortaya çıkan sorunların giderilmesi, etkin ve verimli uygulamanın sağlanması amacıyla yönetmelik 23 Haziran 1997 tarihinde revize edilmiştir. Daha sonra, Avrupa Birliği (AB) Mevzuatı ile uyum çalışmaları kapsamında ve AB ÇED Direktifi doğrultusunda, ÇED yönetmeliği 2002 ve 2003 yıllarında yeniden revize edilerek 16 Aralık 2003 tarih ve 25318 sayılı Resmi Gazete’de yayımlanarak yürürlüğe girmiştir. 2003 yılında yayımlanan yönetmeliğin ardından 2008 ve 2013 yıllarında revize edilmiş ve son olarak 2014 yılında revize edilen hali ile bugün yürürlükteki son şeklini almıştır. Bu çalışmada, 1993 yılından itibaren geçen 23 yıllık sürede toplamda 7 kez tamamen değişikliğe gidilmiş olan ÇED yönetmeliğindeki değişiklikler ele alınmıştır. Ayrıca, Türkiye’nin değişen ve gelişen koşullarının etkisiyle ÇED raporu hazırlama sürecinde günümüze kadar meydana gelen değişimler de ayrıntılı şekilde incelenmiştir.

Anahtar Sözcükler

Çevresel Etki Değerlendirme (ÇED), ÇED Mevzuatı, ÇED Raporu, ÇED Yönetmeliği, Çevre Hukuku

Changes in the Legislation of Environmental Impact Assessment in Turkey

Abstract

Environmental Impact Assessment (EIA) studies have taken place in developed and developing countries both as legally and practically, while it reached legal status through the 10th article of the Environment Law entered in force in 1983 in our country. After the Ministry of Environment was established, it was carried into practice as legislation on February 07, 1993. The legislation was changed in 23 June 1997 with the aims of solving the problems raised in practice and providing effective and efficient implementation. Later on, within the scope of harmonization works with the European Union (EU) Legislation and in line with the EU EIA Directive, the EIA Regulation was revised again in 2002 and 2003 and entered into force after promulgated in the Official Gazette in 16 December 2003 with the number of 25318. Following the legislation published in 2003, the regulation was rectified in 2008 and 2013 and finally has been revised in 2014 to take its current form as it is today. In this study, the changes in the EIA regulation-that was completely amended total of 7 times in the 23 years period since 1993- are discussed. In addition, the changes in the process of preparing the EIA report under changing and developing conditions in Turkey were examined in detail as of today.

Keywords

Environmental Impact Assessment (EIA), EIA Legislation, EIA Report, EIA Regulation, Environmental Law

1. Giriş

Günümüz koşullarında, sürdürülebilir kalkınmanın gereği olarak, ekonomik faaliyetlerin çevre üzerinde yaratabileceği olumsuz etkilerin faaliyet başlamadan tespit edilmesi ve bu olumsuzlukların ortaya çıkmadan önce önlenmesi gerekir. Yakın tarihe kadar yalnızca mevcut kirliliği önlemek amacıyla çalışmalar yapılırken, kirliliği önlemenin zorluğu ve ekonomik açıdan daha masraflı olduğunun farkına varılmasıyla kirlilik oluşmadan önlemenin daha doğru bir yöntem olduğu anlaşılmıştır (Yücel 2001; Gökçe ve Barış 2015). Bu nedenle, doğal kaynakların kullanılacağı ve çevre üzerinde olumsuz etki göstermesi beklenen proje veya faaliyetler için “Çevresel Etki Değerlendirmesi (ÇED)” çalışması yapmak kaçınılmaz olmuştur (Peker 1996; Serter 2005; Demiral ve Evin 2014). ÇED, “tahmin ve önleme” stratejisi sayesinde, sürdürülebilir ve sağlıklı çevre koşullarını sağlamayı amaçlayan nihai ve tek belgedir (Esgicioğlu 2007).

Bugüne kadar “tahmin ve önleme” stratejisinin uygulama araçlarından biri olan ÇED süreci ile ilgili yerli ve yabancı kaynaklarda birçok tanım yapılmıştır (Palmer 1992; ÇMO 2016). Bu tanımların hepsinin birleştiği temel nokta ÇED’in öncelikle faaliyet öncesinde başlayan ve inşaat aşamasıyla etkilerinin gözlenmeye başlanıp, faaliyet sona erdikten sonra da devam eden bir izleme ve değerlendirme süreci olduğudur (Duru 2014; Aydın 2003; Çabuk 2010).

* Sorumlu Yazar: Tel: +90 (322) 3386084 Faks: +90 (322) 3386779

E-posta: suturan@cu.edu.tr (Turan E.S), eguner@cu.edu.tr (Güner E.D)

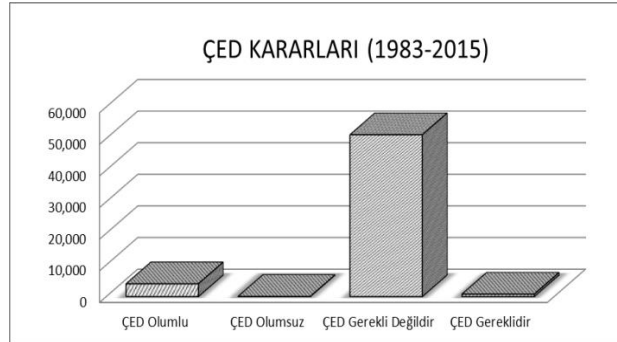
Gerçekleşen her faaliyet çevre üzerinde direkt veya dolaylı olarak etkili olduğundan ÇED'in tüm sektörler için uygulanması gerekmektedir (Aydın 2003; Çabuk 2010). ÇED'in dünyada herkes tarafından kabul edilen tek bir tanımı yoktur. ÇED ile ilgili çalışmalarda, içeriği birbirine oldukça yakın olan pek çok tanım yapılmıştır. Bu tanımların bir kısmını dikkate alan Yücel (2001) ÇED'i şu şekilde tanımlamaktadır: "ÇED, yapılması düşünülen herhangi bir faaliyet için uygulama kararı verilmeden önce (planlama safhasında) mevcut kullanımlara, bu projenin uygulama safhasından itibaren ileride olabilecek olumlu ve olumsuz bütün etkilerin, mümkün olduğu oranda bölge halkı, ilgili kurum ve kuruluşların da katkısı ve görüşlerinin alınması ile sistemli bir şekilde araştırılması, değerlendirilmesi olumsuz etkilerinin önlenmesi, azaltılması veya olumsuz etkileri denkleştirici önlemler alınması için uygulama kararını verecek olan idari mekanizmaya çevre ve doğa koruma amaçları doğrultusunda uygun kararlar almaları için ışık tutacak bir araçtır".

Türkiye'de çevre, politika yapıcıların ve ekonomik birimlerin gündeminde ilk sıralarda yer almadığından, ekonomik birimlerin performansları çoğunlukla ekonomik girdiler ve çıktılar üzerinden değerlendirilmektedir (Aydın 2003; Çabuk 2010). Oysa çevre, karar alma süreçlerinde, gelişme uğruna feda edilebilecek bir unsur olarak görülmemeli ve önemli bir belirleyici olmalıdır.

Bu çalışmada, 1993 yılından itibaren geçen 23 yıllık sürede toplamda 7 kez tamamen değişikliğe uğramış olan ÇED yönetmeliğindeki değişikliklerin ortaya konulması amaçlanmıştır. Revize edilen ÇED yönetmeliklerinde yapılan değişikliklerin, bir önceki yönetmelikten hangi hususlarda farklı olduğu, yeni eklenen kararların ve düzenlemelerin çevre sorunlarının azaltılması ve çevrenin korunup geliştirilmesi amacıyla hizmet edip etmediği değerlendirilmiştir. Ayrıca, ülkenin gerek ve ihtiyaçlarına göre gerçekçi, uygulanabilir ve oturmuş bir ÇED sürecinin sağlanması için amaca yönelik ve daha etkin çevre politikası oluşturulması ve uygulamaya alınması gerekliliği ortaya konulmuştur.

2. ÇED'in Türkiye'deki Gelişimi

ÇED sürecine ilişkin ülkemizde yapılan ilk yasal düzenleme 11 Ağustos 1983'te yürürlüğe konan 2872 sayılı Çevre Kanunu'dur. Bu kanunun 10. maddesi şu şekildedir: "Gerçekleştirmeyi planladıkları faaliyetleri sonucu çevre sorunlarına yol açabilecek kurum, kuruluş ve işletmeler bir Çevresel Etki Değerlendirme Raporu hazırlarlar. Bu raporda çevreye yapılabilecek tüm etkiler göz önünde bulundurularak çevre kirlenmesine sebep olabilecek atık ve atıkların ne şekilde zararsız hale getirilebileceği ve bu hususta alınacak önlemler belirlenir." 2872 sayılı Çevre Kanunu'nun kabulünden on yıl sonra 7 Şubat 1993 tarihinde ilk ÇED yönetmeliği 21489 sayılı Resmi Gazete'de yayımlanarak yürürlüğe girmiştir. 1993 yılında ilk ÇED yönetmeliğinden itibaren 1997 yılında dört, 2002 yılında bir, 2003 yılında bir, 2004 yılında bir, 2008 yılında dört, 2013 yılında bir ve 2014 yılında bir kez olmak üzere birçok kez değişikliğe gidilmiş ve toplam 7 defa tamamıyla değişikliğe uğramıştır (Şekil 1).

Şekil 1: 1993-2015 yılları arasındaki ÇED kararları

ÇED İzin ve Denetim Genel Müdürlüğü tarafından tutulan 1993-2015 yılları arasındaki ÇED kararları istatistiklerine göre; 4.051 adet "ÇED Olumlu", 43 adet "ÇED Olumsuz", 51.200 adet "ÇED Gerekli Değildir", 777 adet "ÇED Gereklidir" kararı verilmiştir (Şekil 1).

3. ÇED Mevzuatındaki Değişimler

3.1. 1993 Tarihli ÇED Yönetmeliği

7 Şubat 1993 tarihinde, 21489 sayılı Resmi Gazete'de yayımlanarak yürürlüğe giren ilk ÇED yönetmeliğinin "Eleme" basamağında, ÇED sürecinde değerlendirilecek faaliyetler kabaca sektörel bir ayrıma göre seçilmiş olup faaliyetlerin kapasitelerine göre ayrıştırılması yöntemi, bu yönetmelikte uygulanmamıştır. Projenin üzerine kurulacağı alanın özelliği ise bir diğer kriterdir. Projenin üzerine kurulacağı alanı sınıflandırmak için bu yönetmelikte "hassas yöre" tanımı getirilmiş ve faaliyetler kirleticilik durumlarından öte hassas yöre içerisinde olup olmamalarına göre elemeye tabi

tutulmuşlardır. 1993 yönetmeliğinde; kapsamaştırma basamağında kirleticilik yükü daha az olan faaliyetler için uygulanan ÖN ÇED işleyişinin basit olduğu dikkat çekmektedir. ÖN ÇED'e tabi faaliyetler için herhangi bir rapor hazırlanması gerekmemektedir. Karar vericiler, bu tür faaliyetleri yönetmeliğin EK-IV içerisinde yer alan "Ön Araştırma Kontrol Listesine" göre değerlendirmişlerdir. Yapılan değerlendirme sonucunda Valilikler iki çeşit karar verebilmekteydiler: "Çevresel Etkileri Önemlidir" ya da "Çevresel Etkileri Önemli Değildir". Bu yönetmeliğe göre "Çevresel Etkileri Önemli" kararı çıkan bir faaliyet için ÇED raporu hazırlama yükümlülüğü getirilmişken; "Çevresel Etkileri Önemli Değildir" kararı verilen faaliyetler için yönetmeliğin EK-V bölümünde yer alan tabloya göre yapılacak basit bir değerlendirme yeterli görülmüştür.

3.2. 1997 Tarihli ÇED Yönetmeliği

23.06.1997 tarihinde, 23028 sayılı Resmi Gazete' de yayımlanarak yürürlüğe giren yönetmelik ile 1993 yönetmeliği arasında dikkat çeken ilk farklılık; 1997 Yönetmeliğinin amaç maddesinde alternatiflerin değerlendirilmesi hükmünün bulunmamasıdır. Alternatiflerin değerlendirilmesi, 1993 yönetmeliği içerisinde ana amaçlardan biriyken 1997 yönetmeliğiyle bu anlayış yok olmuştur. Bir diğer farklılık ise 1993 yönetmeliği ile mukayese edildiğinde, 1997 yönetmeliğinde "Tarama ve Kapsamaştırma" basamaklarının çok daha fazla kapsamlı olmasıdır. 1993 yönetmeliğinde eleme basamağı sadece sektörlere göre yapılırken, 1997 yönetmeliğinde kapasite ayrımı da eleme süreci için önemli kriterlerden biri haline getirilmiştir. ÖN ÇED sürecine tabi faaliyetler için de rapor hazırlama zorunluluğunun getirilmiş olması bu yönetmelikle gelen en önemli yenilik olarak gösterilebilir. 1993 yönetmeliğinde, ÇED ÖN Araştırma sürecine dahil projeler için sadece yönetmeliğin içerisinde yer alan Ön Araştırma Kontrol Listesine göre basit bir değerlendirme yapılması mümkünken 1997 yönetmeliği ile bu faaliyetler için de rapor hazırlama zorunluluğu getirilmiştir. Fakat "Hassas Yöre" tanımı bu yönetmelikte yer almamıştır. Bu da, projenin üzerine kurulacağı alanın özelliğinin artık eleme sürecinde dikkate alınacak kriterlerden olmayacağı anlamına gelmektedir. Bu yönetmelik ile birlikte ÇED ve ÖN ÇED raporlarının hazırlığı profesyonel ekipler tarafından yapılmaya başlanmıştır. Değerlendirme süreci uzamıştır. Sürecin bu denli kapsamlı hale getirilmesi yeni bir sektör olan ÇED bürolarının yaygınlaşmasına sebep olmuştur. Bunu takiben 12.08.1999 tarih ve 23784 sayılı Resmi Gazete'de "Çevresel Etki Değerlendirmesi Yönetmeliği Uyarınca Rapor Hazırlayacak Olanlara Yeterlik Belgesi Verilmesine İlişkin Tebliğ" yayımlanmış ve rapor hazırlayan kuruluşlara ilişkin düzenlemeler getirilmiştir.

3.3. 2002 Tarihli ÇED Yönetmeliği

Türkiye, Avrupa Birliği'ne üyelik sürecinde ki bir ülke olduğundan Avrupa Birliği'nin çevre politikalarında oldukça önemli bir role sahip olan ÇED konusunda sürekli iyileşme ve gelişme göstermek durumunda kalmıştır. Bunun bir sonucu olarak, dönem dönem ÇED yönetmeliklerinde revizyona gidilmesi gerekmiştir. Çevre Bakanlığı, 1997 yönetmeliğinden sonra 06.06.2002 tarihinde 24666 sayılı Resmi Gazete'de yeni ÇED yönetmeliğini yayımlamıştır. Yönetmelikte önceki iki yönetmelikte olmayan "Çevresel etki değerlendirmesi sisteminin, çevre yönetiminde etkin ve yaygın biçimde uygulanabilmesi ve kurumsal yapısının güçlendirilmesi için gerekli eğitim çalışmalarını kapsar" maddesi bulunmaktadır. Bu madde ile Çevresel Etki Değerlendirmesi üzerine eğitim ve ilgili tarafların kurumsal kapasitesinin güçlendirilmesi gerekliliği ve Bakanlığa bu konuda görev yüklendiği açıkça anlaşılmaktadır.

Bu yönetmelikteki "Tanımlar ve Kısaltmalar" da önceki yönetmeliklerden farklıdır. Önceki yönetmeliklerde yer almayan "Çevresel Etki Değerlendirmesi Süreci" bu yönetmelikle birlikte "Gerçekleştirilmesi planlanan projenin çevresel etki değerlendirmesinin yapılması için 8 ve 17'nci maddelerde belirtilen başvuru ile başlayan ve işletme sonrası çalışmaların uygun hale geldiğinin belirlenmesi ile sona eren süreç" olarak tanımlanmıştır. Fakat ÇED ile ilgili olarak yapılan bütün bilimsel tanımlamalarda ÇED süreci yönetmeliğin belli maddeleri arasında tanımlanabilen yapay bir süreç olarak değil; faaliyet öncesi, inşaat safhası, işletme safhası ve işletme sonrası dönemlerin hepsini kapsayan, sürekliliği olan bir süreç olarak tanımlanmıştır. Yapılan sadece ÇED belgesi almak için bürokrasi içerisinde geçen sürenin tanımı olup süre kaygısı da bundan sonraki yönetmelikte iyice kendini gösterecektir. 2002 yönetmeliği, çevre ile ilgili olarak hazırlanmış ulusal ve uluslar arası hukuka dahil metinlerin bu yönetmelik içerisinde yer alması bakımından 1997 yönetmeliği ile mukayese edildiğinde üstün sayılabilmektedir.

Bunun yanında, bu yönetmelikte çevresel etkinin sadece faaliyete göre değil faaliyetin kurulacağı alana göre de tanımlanmasının önemi üzerinden hareket edilmiştir. 1993 yönetmeliğinde varken, 1997 yönetmeliğinde bulunmayan duyarlı yörelerin 2002 yönetmeliği içerisinde EK V listesinde yer almasına rağmen ÇED süreci içerisinde nasıl kullanılacağı veya bu alanlar içerisinde diğer alanlardan farklı olarak nasıl bir değerlendirme sürecinin uygulanacağı yönetmelik içerisinde yeterince açıklanmamıştır. Ek listelerdeki farklılıklar 2002 Yönetmeliği'nin 1997 yönetmeliği ile en büyük farklılığı olarak ifade edilebilir.

Diğer taraftan, "Halkın Katılımı" safhası, 2002 yönetmeliğinde önceki yönetmeliklerden daha etkin bir hale gelmiştir. 1997 Yönetmeliğinde İnceleme Değerlendirme Komisyonu'nun 1. toplantısından sonra yapılan "Halkın Katılımı Toplantısı", 2002 yönetmeliğinde "Bilgilendirme Toplantısı"ndan önceye konulmuştur. Bu düzenleme ile kurumların resmi görüşlerini bildirmeden veya herhangi bir teknik değerlendirme yapılmadan önce projeden etkilenecek olan kişilerin faaliyetle ilgili görüşlerinin dinlenmesi esası getirilmiştir.

Yer Tetkik sürecinde Türkiye’de arazi kullanımına ilişkin verileri olan belli başlı kurumlara faaliyet alanına ilişkin görüş bildirme zorunluluğu getirilmesi sebebiyle, bu yönetmelikte bir önceki yönetmelikte bulunan “Yer Tetkik Süreci”nin kaldırılması özellikle Çevre Bakanlığı’nın taşra teşkilatları olan ve Valiliklere bağlı olarak faaliyet gösteren İl Çevre Müdürlükleri tarafından tepkiyle karşılanmıştır. Bu yönetmelikle çevre tanımının kapsamı daraltılmış ve kurumlara yatırımlarla ilgili olarak görüş sorma zorunluluğu ortadan kaldırılarak ÇED süreci hızlanmıştır.

3.4. 2003 Tarihli ÇED Yönetmeliği

16.12.2003 tarih ve 25318 sayılı Resmi Gazete’de yayımlanarak yürürlüğe giren 2003 yönetmeliğinin 2. maddesinde kapsamlı ilgili olarak önceki yönetmeliklerden farklı olarak “Proje Tanıtım Dosyası” ve izleme sürecinin etkinleştirilmesi amacıyla izlemeye ilişkin hükümler yer almıştır. Bu yönetmelikle, ÖN ÇED Raporu kalkmış yerine Proje Tanıtım Dosyası, ÇED sürecindeki yerini almıştır.

2003 yönetmeliği öncelikle ÇED sürecini kısaltmak amacıyla hazırlanmış bir yönetmeliktir. Proje Tanıtım Dosyası, ÖN ÇED Raporları ile mukayese edildiğinde kapsamı oldukça dar bir doküman olmuştur. Bu yönetmelikle ilk kez gündeme gelen “Çevresel Durum Değerlendirme Raporu” olarak adlandırılan rapor yönetmelik içerisinde; “Çevresel Etki Değerlendirmesi Yönetmeliğinin ilgili hükümlerine uymadan işletmeye geçmiş mevcut faaliyetler için gerekli çevresel önlemlerin alınmasını sağlamak amacıyla hazırlanan teknik raporu ifade eder” şeklinde tanımlanmıştır. Aynı raporun kullanımı ile ilgili olarak yönetmelik geçici 6. maddesi içerisinde şu hüküm yer almaktadır: “Bu yönetmeliğin yürürlüğe girmesinden önce 7/2/1993 tarihli ve 21489 sayılı Resmi Gazete’de yayımlanan Çevresel Etki Değerlendirmesi Yönetmeliği, 23/6/1997 tarihli ve 23028 sayılı Resmi Gazete’de yayımlanan Çevresel Etki Değerlendirmesi Yönetmeliği ve 6/6/2002 tarihli ve 24777 sayılı Resmi Gazete’de yayımlanan Çevresel Etki Değerlendirmesi Yönetmeliği hükümlerine tabi olduğu halde gerekli işlemleri tamamlamamış ve mevzuat uyarınca yer seçimi uygun olan mevcut faal tesisler, ilgili yönetmelikler çerçevesinde gerekli yükümlülüklerini yerine getirmeleri amacıyla çevresel durum değerlendirme raporunu Bakanlığa sunar, bu rapor Bakanlıkça değerlendirilir”. Bu yönetmelikle bugüne kadar ÇED Yönetmeliği hükümlerine uymayan ve yasal yükümlülüklerinden kaçan proje sahiplerine kolaylık sağlanmış ve ÇED sürecinden ayrı ÇED raporu dışında teknik bir rapor ile yasal duruma getirilmelerinin önü açılmıştır. Ayrıca yönetmelik içerisinde bu düzenlemeye ait, yatırımcıların önünü açacak ve bir nevi af sayılabilecek herhangi bir işleyiş şeması, süreç ve rapor formatı öngörülmemiştir. Bu özellikleri bakımından yönetmelik eleştirilebilir.

Bu yönetmelikle ilgili yeni sayılabilecek bir başka düzenleme; Çevre Bakanlığı ve Orman Bakanlıklarının birleşmesiyle oluşan Çevre ve Orman Bakanlığı’na verilen yeni görev tanımları ile ÇED süreci arasında bir ilişkinin ilk kez bu yönetmelikte kurulmuş olmasıdır. Örneğin, 4856 sayılı Çevre ve Orman Bakanlığının Kuruluş Görev ve Yetkileri Hakkındaki Kanun’un 10. maddesi (b) bendi gereğince Çevre Düzeni Planlarını yapma yaptırma ve onaylama yetkisi Çevre ve Orman Bakanlığı’na verilmiştir. Bu yönetmelik içerisinde, Planlama süreci ve ÇED süreci arasında bir ilişki kurulmuş olsa da kurulan bu ilişkinin mantıklı ve bilimsel temellere dayandığı söylenemez. Yönetmeliğin 6. maddesi içerisinde bu konuyla ilgili olarak şu hüküm bulunmaktadır: “Bu Yönetmeliğe tabi projeler için “Çevresel Etki Değerlendirmesi Olumlu” kararı veya “Çevresel Etki Değerlendirmesi Gerekli Değildir” kararı alınmadıkça bu projelere hiç bir teşvik, onay (Çevre düzeni planı tadilatı onayları dahil) izin, yapı ve kullanma ruhsatı verilemez, proje için yatırıma başlanamaz”. ÇED sadece proje özelinde bir değerlendirmeyken; plan, projenin üzerinde daha geniş bir alanda arazi kullanım kararlarının verildiği bir belgedir. Dolayısıyla planın ÇED basamağından üstte bir basamak olduğu açıktır. Genelde bir değerlendirme yapılmasına olanak vermeyen ve proje bazındaki bir değerlendirmenin sonucunun aynen sorgulanmadan üst ölçekli plana yansıtılmasını öneren bu hüküm, hem ÇED, hem de planlama sürecinin mantığına aykırı ve bu iki sürecinde kalitesini azaltan hatta planlama mantığını yok sayan bir hüküm olarak yönetmelik içerisinde yer almıştır. Bu eleştirilerin yanında, yönetmeliğin 6. maddesi içerisinde ÇED süreci, Çevre Düzeni Planları ile ilişkilendirilirken; 25. madde (c) bendi içerisinde Stratejik Çevresel Değerlendirme yapılacak alanlarla, ÇED süreci arasında basit de olsa bir ilişkinin kurulmuş olması bu yönetmeliğin olumlu karşılanan taraflarındandır.

Halkın katılımı sürecinin sadece bir toplantı ile kısıtlanmamış bir sürece yayılmış olması, bu yönetmelikle ilgili başka bir olumlu noktadır. Bu sayede daha geniş bir süre içerisinde halkın katılımı etkin kılınmaya çalışılmıştır. ÇED raporları için halkın katılımı daha etkin bir hale getirilirken, Proje Tanıtım Dosyaları için herhangi bir halkın katılım toplantısı öngörülmemiş olması doğru bir yaklaşım olarak değerlendirilmemektedir. Bu yönetmelikte, süreci hızlandırmak adına, bundan önceki yönetmeliklerde olduğu gibi bir ÇED süreci ve ÖN ÇED süreci gibi iki farklı süreç öngörülmemiştir. Ancak bu durum kapsam gereği Proje Tanıtım Dosyası hazırlanacak faaliyetler için yöre halkının hiçbir şekilde görüşüne başvurulmadan adeta onlar yok sayılarak projelerin gerçekleştirilmesi anlamına gelmektedir.

3.5. 2008 Tarihli ÇED Yönetmeliği

17/7/2008 tarihli Resmi Gazete’de yayımlanan Çevresel Etki Değerlendirmesi Yönetmeliği, daha önce yürürlükte olan yönetmeliğe göre esas olarak çok büyük farklılıklar taşımamaktadır. Tanım ve kısaltmalar ile ilgili 4’üncü maddeye “Çevresel etki değerlendirme başvuru dosyası”, “Çevresel etki değerlendirme genel formatı”, “Halk”, “Halkın

katılımı toplantısı”, “İlgili halk” vb. tanımlar eklendiği görülmektedir. Bir önceki ÇED yönetmeliğinin daha önceki ÇED yönetmeliklerinin gereğini yerine getirmeyen bazı işletmelere af getiren geçici 6. maddesinde yer aldığı için tanımlar bölümünde de yer verilen “Çevresel Durum Değerlendirme Raporu” tanımının çıkarıldığı görülmektedir. 16/12/2003 tarihli yönetmelikteki şekliyle korunan “Çevre”, “Çevresel Etki Değerlendirmesi (ÇED)” ve “Çevresel Etki Değerlendirmesi Süreci” tanımlarında yapılan yanlışlıklar, 2008 ÇED yönetmeliğinde de tekrarlanmaktadır.

Çevre kavramı birçok bilimsel yayında farklı tanımlanmasına rağmen ÇED yönetmeliğinde, 2872 sayılı Çevre Kanunu’nda yer alan şekliyle ifade edilmiştir. Bir önceki ÇED Yönetmeliğinde EK-III’de “Proje Tanıtım Genel Formatı” olarak adlandırılan ve 2008 ÇED yönetmeliğinde “Çevresel Etki Değerlendirmesi Genel Formatı” olarak adı değiştirilen format esas alınarak hazırlanacak dosyayı tanımlamaktadır. “Proje Tanıtım Genel Formatı” tanımı, bu yönetmelikte “Çevresel etki değerlendirme genel formatı” tanımı ile yer almıştır. Yine bir önceki yönetmelikte olmayan “Halk”, “Halkın katılımı toplantısı” ve “İlgili halk” tanımları bu yönetmeliğe ilave edilmiştir. “İlgili halk” ibaresi ise bir önceki yönetmelikte olmayan bir ifadedir. “Halkın katılımı toplantısı” konu başlıklı 9. maddede bir önceki yönetmeliğin aynı maddesindeki “Yöre halkı” ibaresi yerine kullanılmıştır. Tanım olarak da “İlgili halk: Gerçekleştirilmesi planlanan projeden etkilenen veya etkilenmesi muhtemel olan halk” ifadesi kullanılmıştır. Yönetmeliğin 6. maddesi ile Çevresel Etki Değerlendirilmesine tabi projeler için Çevresel Etki Değerlendirmesi Başvuru Dosyası hazırlama zorunluluğu getirilmiştir. Önceki yönetmelik ise EK-I kapsamında yer alan faaliyetler için doğrudan Çevresel Etki Değerlendirmesi Raporu hazırlanmasını hükmediyordu. EK-II Listesinde yer alan faaliyetler için hazırlanan Proje Tanıtım Dosyaları ise “Çevresel Etki Değerlendirmesi Gereklidir” kararı verilmesi durumunda Çevresel Etki Değerlendirmesi Başvuru Dosyası olarak kabul edilecektir. Tanımlar ile ilgili maddeyi dikkate almazsak Yönetmeliğin bu maddesinden itibaren önceki yönetmelikte “EK-II’ ye tabi projeler” ibaresi yerine bu yönetmelikte “Seçme Eleme Kriterlerine tabi projeler” ibaresinin yer aldığı görülmektedir. Bu şekilsel değişikliğe rağmen esas bakımından değişiklik olduğu söylenemez. Nihayetinde her iki yönetmelikte de EK-II Listesi “Seçme Eleme Kriterleri Uygulanacak Projeler Listesi” olarak adlandırılmıştır. Madde 6’da yapılan diğer bir değişiklik ile de ÇED Olumlu veya ÇED Gerekli Değildir kararı alınmadıkça projelerin ihale edilemeyeceğine dair hüküm verilmiştir. Böylece madde hükmünün güçlendirildiği görülmektedir. Çevresel Etki Değerlendirmesine tabi projeler konusunda yönetmelik kapsamında veya dışında olan projeler için yapılacak kapasite artışı toplamı da yönetmelik kapsamına alınmıştır. Böylece ÇED’e tabi projeler için kapasite artırımı yoluyla mevzuat dışında kalma çabalarının önüne geçilmeye çalışılmıştır.

Çevresel etki değerlendirme sürecinin başlatılması ve komisyonun kuruluşu konusunda önceki yönetmelikte yer almayan, bu yönetmeliğin 8. maddesinin 4. fıkrası ÇED sürecine katılımcılığı artırmak bakımından yenilikler getirmektedir. Yönetmeliğin 9. maddesinde tarif edilen halkın katılım toplantısının nasıl yapılacağı ile ilgili hükümlerde 2003 yönetmeliğinde geçen “Yöre halkının” ibaresinin “İlgili halkın” ibaresi ile değiştirilmesi ve toplantı ilanının “üç gün önce” yerine “on gün önce” yayınlanmasını hükmeden değişiklikler dışında esası etkileyen bir değişiklik yoktur.

3.6. 2013 Tarihli ÇED Yönetmeliği

2013 tarihli ÇED yönetmeliği, 03.10.2013 tarih ve 28784 sayılı Resmi Gazete’de yayımlanarak yürürlüğe girmiştir. Bu yönetmelikle birlikte tüm iş ve işlemler elektronik ortamda gerçekleşmeye başlamıştır. Yönetmelikte elektronik ortamda başvuru yapılması için gereken düzenlemeler verilmiştir. Bu yönetmelik EK-I ve EK-II deki değişiklikler bakımından diğerlerinden farklıdır. ÇED muafiyeti kapsamına alınacak projeler genişletilmiştir. Böylece bazı büyük projeleri ÇED denetiminden muaf tutulmuştur. En önemli yeniliklerden biri Çevre Kanununa koyulan geçici 2. ve 3. maddedir. Bu Yönetmelik ile geçici madde 2’de, 23.6.1997 tarihinden önce kamu yatırım programına alınmış olup, 29.5.2013 tarihi itibarıyla planlama aşaması geçmiş ve ihale süreci başlamış olan veya üretim yahut işletmeye başlamış olan projeler ile bunların gerçekleştirilmesi için zorunlu olan yapı ve tesisleri, ÇED kapsamı dışında tutulmuştur. Geçici madde 3 ile Çevresel Etki Değerlendirmesi Yönetmeliğinin ilk yayım tarihi olan 7/2/1993 tarihinden önce üretime ve/veya işletmeye başladığı belgelenen projeler ÇED kapsamı dışında tutulmuştur. Buna göre kamu projeleri dışındaki projelerin muafiyet tarihi yeniden 1993 yılına alınmıştır.

Yönetmeliğin 26. maddesi kapsamında maden, petrol, doğalgaz, kaya gazı ve jeotermal arama projeleri için de ÇED raporu gerekliliği getirilmiştir. Bu ÇED yönetmeliğindeki önemli değişikliklerden biri de Madde 8’de yer alan “Çevresel etki değerlendirme sürecinin başlatılması ve komisyonun kuruluşu” hususunda gerçekleşmiştir. İptal edilen ÇED yönetmeliğinde: “Proje sahibi, dilekçesi ekinde bu yönetmeliğin EK-3’ünde yer alan Çevresel Etki Değerlendirmesi genel formatı esas alınarak hazırlanmış iki adet ÇED başvuru dosyası ile Bakanlığa başvurur.” cümlesi Yönetmelikte “Bakanlıkça yetkilendirilmiş kurum ve kuruluşlar” ibaresi eklenerek: “Bakanlıkça yetkilendirilmiş kurum ve kuruluşlar EK-3’te yer alan ÇED genel formatı esas alınarak hazırlanan ÇED başvuru dosyasını ve proje sahibi tarafından yetkilendirildiğine dair vekâletname ve imza sirkülerini Bakanlığa sunar.” şeklinde değiştirilmiştir. Yönetmeliğin 10. maddesinde yer alan “Komisyonun, kapsam ve özel format belirlemesi” hususunda; “halkın katılımı toplantısı/toplantılarının tamamlanmasından itibaren ‘format’ bedelinin üç ay içerisinde yatırılmaması durumunda başvurunun geçersiz sayılacağı” ibaresi yer almaktadır.

Kapsam belirleme ve özel format işlemlerinin, format bedeli yatırılmasından sonra yedi iş günü içerisinde Bakanlıkça tamamlanacağı belirtilmiş, Bakanlıkça yetkilendirilmiş kurum ve kuruluşlar ise özel formatın verilmiş

tarihinden itibaren on sekiz ay içinde ÇED Raporunu Bakanlığa sunmakla yükümlü olmuşlardır. Önceki yönetmelikte bu süre bir yıl olarak belirlenmiş, ek süre talebinde de altı ay süre uzatımı hakkı verilmişti. Bu yönetmeliğe göre verilen süre içinde ÇED Raporu sunulmaz ise başvuru geçersiz sayılacaktır. Yönetmelikte yer alan bir diğer değişiklik de, hazırlanan ÇED raporunun yapılan incelemeler sonucunda uygun olmadığı tespit edilmesi durumunda bu uygunsuzluklar giderilene kadar proje sahibine geri iade edilen dosyanın daha önce tekrar Bakanlığa 3 ay içinde sunulması zorunluluğu varken bu sürenin 6 aya çıkartılması olmuştur. 6 aylık süre dolduğunda dosya halen Bakanlığa ulaşmamışsa başvuru geçersiz sayılacaktır.

3.7. 2014 Tarihli ÇED Yönetmeliği

Bu yönetmelik, 25.11.2014 tarih ve 29186 sayılı Resmi Gazete'de yayımlanarak yürürlüğe girmiştir. Yürürlüğe giren yeni ÇED yönetmeliği kapsamında yapılan değişiklikler açısından toplu bir değerlendirme yapılacak olursa biçim ve içerik açısından ÇED sürecini kısaltmak ve hızlandırmak yönünde değişiklikler olmuştur. Bu amaçla Ek-1 ve Ek-2 listelerinde değişiklikler yapılmıştır. Ancak en tartışmalı yönü bazı yatırım alanlarını ÇED sürecinin dışında bırakmasıdır. Önemli görülen projeler, yönetmeliğin ÇED uygulanacak projeler listesinden çıkarılmış ya da seçme-eleme kriterleri uygulanacak projeler listesine alınmıştır. Örneğin; artık 100 kilometreden kısa demiryolu projeleri, 500 konutun altındaki toplu konut inşaatları, golf tesisleri ya da alışveriş merkezleri için ÇED olumlu raporu yerine ÇED süreci hemen başlatılmayacak, bunlardan hangilerinin ÇED'e tabi olacağını ön inceleme sonrası Bakanlık belirleyecektir. Toplam ısı gücü 300 MWt altındaki (yaklaşık 100 MWe) termik güç santralleri ile diğer yakma sistemleri ÇED uygulanmasından muaf tutulmuştur. Yenilenebilir enerji kaynakları için kurulacak rüzgar ve güneş santrallerinin gücüne göre ÇED durumu yeniden tanımlanmış ve ifadeler genişletilmiştir.

Bu yönetmelikte ÇED gerekli değildir kararının tanımı değiştirilmiştir. Eski tanıma göre, herhangi bir projenin olumsuz çevresel etkileri yoksa ÇED'e tabi olmuyordu; yapılan tanım değişikliği ile Bakanlığa "projenin çevre üzerindeki muhtemel olumsuz etkilerinin, alınacak önlemler sonucu ilgili mevzuat ve bilimsel esaslara göre kabul edilebilir düzeylerde olduğunun belirlenmesi üzerine projenin gerçekleşmesinde çevre açısından sakınca görülmediğine" karar verme yetkisi verilmiştir. Ancak "kabul edilebilir düzey" gibi belirsiz bir ölçütün nasıl yorumlanacağı açık bırakılmıştır. ÇED sürecinin sağlıklı işleyebilmesi için yatırımdan etkilenen yöre halkının sürece katılmasını sağlamak ve konu ile ilgili tarafları bilgilendirmek gerekmektedir. Yeni yönetmelikle söz konusu kuralları düzenleyen madde değiştirilerek, yatırımcı işletmenin hazırladığı başvuru dosyasını yayınlama zorunluluğu ortadan kaldırılmıştır. Eski yönetmelikte, ÇED raporunu inceleyecek komisyonun değerlendirmesini yaparken "yapılan incelemelerin, hesaplamaların ve değerlendirmelerin yeterli düzeyde veri, bilgi ve belgeye dayandırılıp dayandırılmadığı" kuralına da dayanması gerektiği belirtiliyordu. Yeni yönetmelikte böylesine temel bir ölçüt metinden çıkarılmıştır. Önceki düzenlemeye göre ÇED sürecini başarıyla atlayıp sonrasında yatırıma geçecek işletmelere, "ÇED Raporu veya Proje Tanıtım Dosyasında taahhüt edilen hususlara uyulmadığının tespit edilmesi durumunda" en fazla 90 günlük süre verilerek eksikliklerinin giderilmesi istenebiliyor aksi takdirde yatırım durdurulabiliyordu. Yeni yönetmelikle Bakanlığın süre vermesindeki 90 gün sınırı kaldırılarak, idareye belirsiz bir süre boyunca izin verme yetkisi verilmiştir.

Yönetmelik, 2016 yılında yapılan en son değişiklik ile de son halini almıştır. Bakanlıkça yeterlik verilmiş kurum/kuruluşlar: "Çevresel Etki Değerlendirmesi Başvuru Dosyası, Çevresel Etki Değerlendirmesi Raporu, Proje Tanıtım Dosyası hazırlamak ve sunmak, "ÇED Olumlu" kararı alan projelerin inşaat dönemine ilişkin izleme ve kontrol çalışmalarına yardımcı olacak raporlamaları yapmak için gerekli şartları taşıyan kurum/kuruluşları" tanımı; "Çevresel Etki Değerlendirmesi Başvuru Dosyası, Çevresel Etki Değerlendirmesi Raporu, Proje Tanıtım Dosyası hazırlamak ve sunmak, "ÇED Olumlu" kararı alan projelerin başlangıç ve inşaat dönemine ilişkin süreçte komisyonca belirlenecek periyotlarda yatırım sürecinde kaydedilen gelişmelere ilişkin bilgilendirmeyi yapmak için gerekli şartları taşıyan kurum/kuruluşları" şeklinde değişmiştir. Anons ve Askıda ilan terimleri açıklanmıştır. 19. Maddesi "ÇED Olumlu" kararı ya da "ÇED Gerekli Değildir" kararı verildikten sonra, proje sahibi tarafından nihai ÇED Raporu veya Proje Tanıtım Dosyasında taahhüt edilen hususlara uyulmadığının tespit edilmesi durumunda söz konusu taahhütlere uyulması için projeye ilgili Bakanlıkça/Valilikçe bir defaya mahsus olmak üzere süre verilebilir. Bu süre sonunda taahhüt edilen hususlara uyulmaz ise yatırım durdurulur. Yükümlülükler yerine getirilmedikçe durdurma kararı kaldırılmaz. 2872 sayılı Çevre Kanununun ilgili hükümlerine göre işlem tesis edilir şeklinde olan kısım "ÇED Olumlu" kararı ya da "ÇED Gerekli Değildir" kararı verildikten sonra, proje sahibi tarafından nihai ÇED Raporu veya Proje Tanıtım Dosyasında taahhüt edilen hususlara uyulmadığının tespit edilmesi durumunda söz konusu taahhütlere uyulması için projeye ilgili Bakanlıkça/valilikçe bir defaya mahsus olmak üzere ve bir yılı aşmamak üzere süre verilebilir şeklinde değişmiştir. Bu süre sonunda taahhüt edilen hususlara uyulmaz ise yatırım durdurulur. Yükümlülükler yerine getirilmedikçe durdurma kararı kaldırılmaz. 2872 sayılı Çevre Kanununun ilgili hükümlerine göre işlem tesis edilir şeklinde değişmiştir. Bildirim ve bilgi verme yükümlülüğü ise proje sahibi, "ÇED Olumlu" kararını aldıktan sonra yatırımın başlangıç ve inşaat dönemine ilişkin süreçte komisyonca belirlenen periyotlarda yatırım sürecinde kaydedilen gelişmeleri, Bakanlıkça yeterlik verilmiş kurum/kuruluşlarca, Bakanlığa bildirmekle yükümlüdür.

Tablo 1: Türkiye’de uygulanan ÇED yönetmeliklerinin karşılaştırılması (Peker vd. 2003’den değiştirilerek)

Konu	1993 – 1997 Dönemi	1997 – 2002 Dönemi	2002 – 2003 Dönemi	2003 – 2008 Dönemi	2008 -2013 Dönemi	2013 – 2014 Dönemi	2014 - ...	
Yönetmeliklerin yürürlüğe girdiği tarih	07.02.1993 tarih ve 21489 sayılı Resmî Gazetede yayımlanarak yürürlüğe girmiştir.	23.06.1997 tarih ve 23028 sayılı Resmî Gazetede yayımlanarak yürürlüğe girmiştir.	06.06.2002 tarih ve 24777 sayılı Resmî Gazetede yayımlanarak yürürlüğe girmiştir.	13.12.2003 tarih ve 25318 sayılı Resmî Gazetede yayımlanarak yürürlüğe girmiştir.	17.07.2008 tarih ve 26939 sayılı Resmî Gazetede yayımlanarak yürürlüğe girmiştir.	03.10.2013 tarih ve 28784 sayılı Resmî Gazetede yayımlanarak yürürlüğe girmiştir.	25.11.2014 tarih ve 29186 sayılı Resmî Gazetede yayımlanarak yürürlüğe girmiştir.	
ÇED Sürecinin Başlatılması	Proje sahibi proje özetini Bakanlığa başvurur.	Proje sahibi proje özetini Valiliğe başvurur.	Proje sahibi "Proje Tanıtım Genel Format" (EK-3) ile Bakanlığa başvurur.	Proje sahibi "Proje Tanıtım Genel Format" (EK-3) ile Bakanlığa başvurur.	Proje sahibi "Proje Tanıtım Genel Format" (EK-3) ile Bakanlığa başvurur.	Bakanlıkça yetkilendirilmiş kurum ve kuruluşlar "Proje Tanıtım Genel Format" (EK-3) ve proje sahibi tarafından yetkilendirildiğine dair vekaletname ve imza sirküleri Bakanlığa sunar.	Bakanlıkça yetkilendirilmiş kurum/kuruluşlar Ek-3'te yer alan ÇED Genel Format esas alınarak hazırlanan ÇED Başvuru Dosyasını ve proje sahibi tarafından yetkilendirildiğine dair vekaletname ve imza sirkülerini Bakanlığa sunar.	
Faaliyet Yerinin Tetkiki	Faaliyet yerinin mevzuat açısından uygunluğu proje sahibi tarafından yaptırılmakta ilgili kurum ve kuruluşlardan uygun olup olmadığı kararı alınmaktadır.	Proje sahibinin Valiliğe başvurusundan sonra 30 iş günü içerisinde Valilik uygun olup olmadığına karar verir.	Sürecin ilk aşamalarında gerçekleştirilen ilgili kurum ve kuruluş temsilcilerinin de katıldığı komisyonun bilgilendirme toplantısında karar verilir.	Sürecin ilk aşamalarında gerçekleştirilen ilgili kurum ve kuruluş temsilcilerinin de katıldığı komisyonun kapsam ve özel format belirleme toplantısında karar verilir.	Komisyon üyeleri, kendi isteklerine bağlı olarak kapsam belirleme toplantısında özel format belirleme toplantısında karar verilir.	Komisyon üyeleri, Kapsam belirlenmesi öncesinde proje uygulama yerini inceleyebilir.	Komisyon üyeleri, Kapsam belirlenmesi öncesinde proje uygulama yerini inceleyebilir.	Komisyon üyeleri, Kapsam belirlenmesi öncesinde proje uygulama yerini inceleyebilir.
Rapor Hazırlama Yetkisi	En az 3 farklı meslek grubundan, en az lisans seviyesinde eğitim görmüş 3 yıl ve üstü mesleki tecrübeye sahip kişiler yapabilir.	ÇED Raporu ve ÇED Ön Araştırma Raporunu hazırlayacak kurum ve kuruluşlar Bakanlıktan yetkililik belgesi almak zorundadır.	ÇED raporunu değerlendirecek olan komisyon raporunu hangi meslek dallarından kişilerin katılımı ile hazırlayacağına karar verir.	ÇED Raporu hazırlayacak kurum ve kuruluşlar, Bakanlıktan Yetkililik Belgesi almak zorundadır. Proje Tanıtım Dosyası hazırlayacaklar için ise öyle bir zorunluluk yoktur.	Projeyi gerçekleştirmeyle planlayan gerçek veya tüzel kişiler Bakanlıkça yetkilendirilmiş kurum/kuruluşlara hazırlanmakla yükümlüdürler.	Projeyi gerçekleştirmeyle planlayan gerçek veya tüzel kişiler Bakanlıkça yetkilendirilmiş kurum/kuruluşlara hazırlanmakla yükümlüdürler.	Projeyi gerçekleştirmeyle planlayan gerçek veya tüzel kişiler Bakanlıkça yetkilendirilmiş kurum/kuruluşlara hazırlanmakla yükümlüdürler.	
ÇED Raporunun Hazırlanması	Bakanlık her proje için özel format verir.	Bakanlık her proje için özel format verir.	Kapsam belirleme toplantısında özel format verilir.	Kapsam ve Özel Format belirleme toplantısında özel format verilir.	Kapsam ve Özel Format belirleme toplantısında özel format verilir.	Kapsam ve Özel Format belirleme toplantısında özel format verilir.	Komisyon üyesi kurum/kuruluşların görüş ve önerileri ile halktan gelen görüş ve öneriler doğrultusunda Bakanlıkça ÇED Raporu Özel Formatı hazırlanır.	
İnceleme Komisyonu	Bakanlıkça "inceleme Değerlendirme Komisyonu" teşkil edilir.	Bakanlıkça "inceleme Değerlendirme Komisyonu" teşkil edilir.	Bakanlıkça "Kapsam Belirleme ve İnceleme Değerlendirme Komisyonu" teşkil edilir.	Bakanlıkça "Kapsam Belirleme ve İnceleme Değerlendirme Komisyonu" teşkil edilir.	Bakanlıkça ilgili kamu kurum ve kuruluş temsilcileri, Bakanlık yetkilileri, proje sahibi ve Bakanlıkça yetkilendirilmiş kurum / kuruluşlardan oluşan bir Komisyon kurulur.	Bakanlıkça ilgili kamu kurum ve kuruluş temsilcileri, Bakanlık yetkilileri, proje sahibi ve Bakanlıkça yetkilendirilmiş kurum / kuruluşlardan oluşan bir Komisyon kurulur.	Bakanlıkça ilgili kamu kurum ve kuruluş temsilcileri, Bakanlık yetkilileri, proje sahibi ve Bakanlıkça yetkilendirilmiş kurum / kuruluşlardan oluşan bir Komisyon kurulur.	
Halkın Katılımı Toplantısı	ÇED Raporunun Bakanlığa sunulmasından sonra	ÇED Raporunun Bakanlığa sunulmasından sonra	ÇED Raporunun hazırlanıp Bakanlığa sunulmasından önce	ÇED Raporunun hazırlanıp Bakanlığa sunulmasından önce	ÇED Raporunun Bakanlığa sunulmasından sonra, Komisyonun kapsam belirleme toplantısından önce,	ÇED Raporunun Bakanlığa sunulmasından sonra, Komisyonun kapsam belirlemesinden önce	ÇED Raporunun Bakanlığa sunulmasından sonra, Komisyonun kapsam belirlemesinden önce	

Tablo 1'in devamı

CED Raporunun İncelenmesi	Bakanlıkta İnceleme süresi 12 hafta	60 iş günü 12 hafta	117 iş günü	35 iş günü	5 iş günü ancak "zamanla takvimi içerisinde" ibaresi yer almaktadır. Fakat yönetmeliğin hiçbir yerinde açıklık getirilmemiştir.	Komisyondan CED Raporunu, ilk inceleme değerlendirme toplantısından itibaren on (10) iş günü içinde inceler ve değerlendirir.
CED Uygulanacak Faaliyetler	EK-1'de yer alan 31 faaliyet	EK-1'de yer alan 38 faaliyet	EK-1'de yer alan 40 faaliyet Ek-II listesinde bulunup "Çevresel Etki Değerlendirmesi Gereklidir" kararı verilen projeler için	EK-1'de yer alan 49 faaliyet, Seçme Eleme Kriterlerine tabi olup "Çevresel Etki Değerlendirmesi Gereklidir" kararı verilen projelere, kapasite artımı ve/veya toplama bu Yönetmeliğin EK-1'inde belirtilen eşik değer veya üzerindeki projelere	EK-1'de yer alan 52 faaliyet, Seçme Eleme Kriterlerine tabi olup "Çevresel Etki Değerlendirmesi Gereklidir" kararı verilen projelere, kapasite artımı ve/veya genişletilmesi halinde, kapasite artışı toplama bu Yönetmeliğin EK-1'inde belirtilen eşik değer veya üzerindeki projelere	EK-1'de yer alan 46 faaliyet, Seçme Eleme Kriterlerine tabi olup "Çevresel Etki Değerlendirmesi Gereklidir" kararı verilen projelere, kapasite artımı ve/veya genişletilmesi halinde, kapasite artışı toplama bu Yönetmeliğin EK-1'inde belirtilen eşik değer veya üzerindeki projelere
CED Ön Araştırma Sürecinin Başlatılması	Proje sahibi CED Ön araştırma kontrol listesi ve değerlendirme matrisini doldurarak Bakanlık taşra teşkilatına başvurur.	Proje sahibi faaliyet özeti ile Valiliğe başvurur.	Proje sahibi EK-IV yer alan "Seçme Eleme Kriterleri" ne göre rapor hazırlar ve Valiliğe başvurur.	Proje sahibi EK-IV yer alan "Seçme Eleme Kriterleri" ne göre rapor hazırlar ve Bakanlığa başvurur.	Seçme Eleme Kriterlerine Tabi Projeler hakkında yapılan değerlendirmeler dikkate alınarak "CED Gereklidir" kararı veya "CED Gereklidir" Kararının alınması ile	Seçme Eleme Kriterlerine Tabi Projeler hakkında yapılan değerlendirmeler dikkate alınarak "CED Gereklidir" Kararı veya "CED Gereklidir" Kararının alınması ile
CED Ön Araştırma Raporunun Hazırlanması	Bakanlık proje sahibine uygun formatı verir.	Valilik proje sahibine uygun formatı verir.	EK-IV'te yer alan Seçme Eleme Kriterine göre rapor hazırlanır.	EK-IV'te yer alan Seçme Eleme Kriterine göre rapor hazırlanır.	"CED Gereklidir" kararı verilen projeler için CED Başvuru Dosyası ve proje sahibi tarafından yetkilendirildiğine dair vekâletname ile imza sirküleri, yeterlik verilmiş kurum/bakanlığa sunar	"CED Gereklidir" kararı verilen projeler için CED Başvuru Dosyası ve proje sahibi tarafından yetkilendirildiğine dair vekâletname ile imza sirküleri, Bakanlıkça yeterlik verilmiş kurum/kuruluşlar tarafından Bakanlığa sunulur.
CED Ön Araştırma Raporunun İncelenmesi ve Karar Verme	Ön İnceleme Değerlendirme Komisyonu inceleme Mahalli Çevre Kurulu kararı verir.	Ön İnceleme Değerlendirme Komisyonu inceleme Mahalli Çevre Kurulu kararı verir.	Valilik tarafından oluşturulan komisyon Eleme Kontrol Listesine göre inceleme, değerlendirir ve karar verir.	Bakanlık tarafından oluşturulan komisyon Eleme Kontrol Listesine göre inceleme, değerlendirir ve karar verir.	Bakanlık, Komisyon rapor hakkındaki çalışmalarını dikkate alarak 10 iş günü içinde proje için karar verir	Bakanlık, Komisyon rapor hakkındaki çalışmalarını ve halkın görüşlerini dikkate alarak proje için 10 iş günü içinde verir
CED Olumlu Belgesi Süresi	Faaliyete başlanmadığı takdirde CED Olumlu belgesinin iptal edilme süresi 2 yıl, Çevresel Etkiler Önemlidir kararının iptal edilme süresi yoktur.	Faaliyete başlanmadığı takdirde CED Olumlu belgesinin iptal edilme süresi 4 yıl, Çevresel Etkiler Önemlidir kararının iptal edilme süresi 3 yıldır.	Faaliyete başlanmadığı takdirde CED Olumlu belgesinin iptal edilme süresi 5 yıldır.	Faaliyete başlanmadığı takdirde CED Olumlu belgesinin iptal edilme süresi 5 yıldır.	CED Olumlu" kararı verilen projeye için 7 yıl içinde mücbir bir sebep bulunmaksızın iptal edilme süresi 5 yıldır, Çevresel Etkiler Önemlidir kararının iptal edilme süresi sayılır.	CED Olumlu" kararı verilen projeye için 7 yıl içinde mücbir bir sebep bulunmaksızın iptal edilme süresi 5 yıldır, Çevresel Etkiler Önemlidir kararının iptal edilme süresi sayılır.
Hassas Yörelere	Hassas Yörelere liste halinde verilmiştir.	Hassas Yörelere Listesi Yürürlükten kaldırılmıştır.	Hassas Yörelere liste halinde verilmiştir.	Hassas Yörelere EK-5'de verilmiştir.	Hassas Yörelere EK-5'de verilmiştir.	Hassas Yörelere EK-5'de verilmiştir.

4. Sonuç

İşleyişte ve idari denetimlerdeki eksiklikler, ÇED'in; sadece alınan ÇED Olumlu kararı veya ÇED Gerekli Değildir kararı ile biten zorunlu, bürokratik bir süreç olarak algılanmasına sebep olmuştur. Sık sık ekonomik krizler yaşayan işletmeler, ÇED raporunda taahhüt ettikleri birçok konuyu faaliyetleri sırasında veya faaliyet sonrasında yerine getirmemektedirler. Diğer yandan çok sık yenilenen yönetmelikler, birleşen bakanlıklar ve süreci belirsiz olan kamu yönetimi reformu tasarıları belirsizliği artırmaktadır.

Türkiye'de 1993 yılından itibaren ÇED yönetmeliği yedi kez revize edilerek bugün yürürlükteki son şeklini almıştır. Sürdürülen ÇED uygulamaları sonucunda, yapılan değişikliklere rağmen, idari yapının hala beklenen düzeye olduğu söylenemez. ÇED süreci ile ilgili ulusal hedef; ülkemizde uygulanmakta olan ÇED uygulamalarının taklitçi olmaktan kurtarılması ve ülkenin gerek ve ihtiyaçlarına göre gerçekçi, uygulanabilir ve oturmuş bir ÇED sürecinin sağlanması olmalıdır. Yasal açıdan sürecin uzun soluklu ve ayrıntılı olarak yapılandırılmasına ihtiyaç vardır. Önleyici çevre politikalarının, hem toplum hem de yasal olarak gerekli olduğu bilinci kazandırılmalıdır. ÇED uygulamaları, sadece kanuni bir zorunluluk olmaktan çıkıp hem yasa koyucular hem de uygulayıcılar tarafından benimsenmelidir. Yatırım izin sürecinin gereksiz ve yararsız olarak görülmeğe uzaklaştırılması gerekmektedir. Çevresel kalite değerlerinin korunması ve geliştirilmesi yolunda sistemin işleyişine ilişkin olarak ortaya çıkan sorunlara çözüm üretecek yasal zeminin hazırlanması ve genel düzenlemelerin yapılması gerekmektedir. Günümüzde ÇED Yönetmeliklerinde yapılan değişikliklerin içeriğine baktığımız zaman sürekli olarak faaliyetlere muafiyetler eklendiği, çeşitli faaliyetlerin ÇED kapsamı dışına çıkarıldığı bir hal aldığı gözlemlenebilmektedir. Bunun yanında yapılan her değişiklik ile ÇED Raporunun hazırlık ve kapsam aşamalarının kolaylaştırıldığı ve esnekleştirildiği de görülmektedir.

Çevresel açıdan zarar görmüş bir ortamın eski haline getirilmesi maliyetinin, kirlenmeye sebep olmadan alınacak önlemlerle korumanın getirdiği maliyetten çok daha yüksek olduğu, yapılacak bir faaliyetin çevreyi tahrip etmeden ve kirlenmeden yerine getirilmesinin daha akılcı bir yaklaşım olacağı, üzerinde durulması gereken bir husustur. Bu doğrultuda özellikle ÇED süreçlerinin yalnızca yasal zorunluluk olduğu algısının ortadan kaldırılması, ÇED'in gelecek nesillere yaşanmaya değer sağlıklı bir çevre bırakmak için etkin bir araç olarak kullanılabilmesinin anlaşılması gerekmektedir. ÇED mevzuatının zorunluluk olmaktan öte çevresel değerleri ön planda tutabilecek şekilde düzenlenmesi ve ÇED sürecinin sağlıklı bir şekilde işleyebilmesi için de öncelikli olarak Çevre ve Şehircilik Bakanlığı tarafından amaca yönelik çevre politikası oluşturulması ve uygulamaya alınması gerekmektedir. Bunun yanında ÇED faaliyetlerinin her aşamasının izlenmesi ve denetlenmesinin sağlanması için personel, teknik donanım ve ödenek yetersizliğine ilişkin çözüm üretilmelidir. Bakanlığın yetkilerini daha fazla oranda taşra birimlerine devretmesi ve merkez olarak büyük ölçekli ve çok önemli stratejik planlar ve programlar üzerinde durmasının hedef odaklı olabileceği kanaati mevcuttur.

Kaynaklar

- Aydın M., (2003), *Stratejik Çevresel Değerlendirme (SÇD)*, Planlama Dergisi, 1, 19-25.
- Çabuk A., (2010), Çevresel Etki Değerlendirmesi (ÇED) Uygulamaları. http://www.akillisinif.anadolu.edu.tr/dosyalar/ppt/20080227/31_142.ppt [Erişim 21 Aralık 2016].
- ÇMO, (2016), *17/7/2008 Tarih ve 26939 Sayılı Resmî Gazetede Yayınlanan Çevresel Etki Değerlendirmesi Yönetmeliği Hakkında Görüş ve Öneriler*, TMMOB Çevre Mühendisleri Odası, http://www.cmo.org.tr/resimler/ekler/144f59df6aa380d_ek.pdf, [Erişim 21 Aralık 2016].
- Demiral B., Evin, H., (2014), *Türkiye'de çevre politikalarının gelişiminin çevresel etki değerlemesi yönetmeliği üzerinden değerlendirilmesi*, II. Uluslararası Çevre ve Ahlak Sempozyumu, Adıyaman, Türkiye, 37-48.
- Duru B.,(2014), Yeni ÇED Yönetmeliğinin Anlamı, <http://kentcevre.politics.ankara.edu.tr/Duru%20CED%20Yonetmeliği%20.pdf> [Erişim 21 Aralık 2016].
- Esgicioğlu N., (2007), *Türkiye'de Çevresel Etki Değerlendirmesi uygulamalarında karşılaşılan sorunlar ve çözüm önerileri*, Yüksek Lisans Tezi, Çukurova Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, Adana.
- Gökçe G.C., Barış M.E., (2015), *Çevresel Etki Değerlendirmesi (ÇED) Stratejik Çevresel Değerlendirme (SÇD) ilişkisi ve peyzaj planlama sürecinde stratejik çevresel değerlendirmenin önemi*, International Journal of Science Culture and Sport (IntJSCS), Special Issue (3), 782-792.
- Palmer Q., (1992), *New ways to make international environmental law*, American Journal of International Law, 86(2), 259-283.
- Peker N., (1996), *Bazı Faaliyet Tipleri için ÇED Raporlarında kullanılacak kontrol listesi ve değerlendirme matrislerinin oluşturulması*, Yüksek Lisans Tezi, Çukurova Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, Adana.
- Peker N., Say N., Babuş D., Yücel M., (2003), *Çevresel Etki Değerlendirmesi (ÇED) Yönetmeliklerinin karşılaştırılması*, Peyzaj Mimarlığı Dergisi, 2003(2), 78- 83.
- Serter G., (2005), *Çevresel Etki Değerlendirme sürecinin Türkiye'deki tarihsel gelişimi ve Çevresel Etki Değerlendirmesi (ÇED) – Stratejik Çevresel Değerlendirme (SÇD) ilişkisi*, Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Yücel M., (2001), *Çevresel Etki Değerlendirmesi (ÇED)*, Baki Kitapevi Yayını, Adana, 298 ss.